

სასოფლო-ეზოთი

პირველი წელიწადი

ბელის-მარტა მიიღება:

თელისის „სასოფლო-ეზოთის“ რედაქციის კანტორაში, მელიქიშვილის და კაპ. სტამბაში, ხანის ქუჩაზედ, თ. მებუთოვის სახლში, პოლიციის გვერდით.

თელისის ვარშე მცხოვრებთათვის აღტის: ВЪ Тифлисѣ, въ контору редакціи „СЕЛЬСКОЙ ГАЗЕТЫ“, при типографіи Меликова и К^о.

ბამოლის სამშაბათობით.

შავხანით თელისში და გარეშე ადგილებში:

მათეზაქველათი	მან.	
პრთის წლისა	—	6
ნახევრის წლისა	—	3 — 50 კ.
სამ.ს. თვისა	—	2 —

შუალო ვაჭარ განსახლებანი სასოფლო-სასამართლოებისა და აგრეთვე გლეხებისა დაიბეჭდება უფასოთ, და უნდა გამოიგზავნოს ვაჭოთის კანტორაში, რომელიც იმყოფება თელისში, მელიქიშვილის და კაპ. სტამბაში.

570

№ 17. სამშაბათი. I. 25 ივნისს 1868 წ.

შინაარსი: ოფიციალური ნაწილი: — უზუნდს ნაჩანდის მიწერილობა მამასახლისებთან. — არა ოფიციალური ნაწილი: პარკინი მცენარეები. — მორარესპონდენტთა ხილსთაიღვან. — საექიმო ნაწილი: შინაური პირუტყვების ქეცი, სხვა და სხვა საოჯახო ამბები და სხვა და სხვა ცნობები.

თელისი 25 ივნისს.

ამ თვის 20-ს შუალდის შემდეგ 7 საათზე ტუფოლისში მიწვილობით შემობრძანდა მისი იმპერატორებითი შმალდესობა ილი მთავარი ალექსი ალექსანდრეს ძე და აგრეთვე ჩვენი ნამესტნიკი დიდი მთავარი მიხეილი. ხალხი და ამქრობა დახვდა ვერის ხილს ვაღმიდა მოყოლებული სიონის სობოროდის, დიდის აღტაცებითა. შუადღიდან მოყოლებული ვიღრე იმ შულამედის თელისის ქუჩებში გატხოვლებული იყო ხალხითა. მერიდგან დაწყებითი სიონამდის ქველა ქუჩებზედალკონეზი და დუქნები მორთული იყო დროშებითა, ფარჩეულობითა და ხალიჩებითა. დუქნებში იყო გამოწყობილი მორთულობით და ვეფერის შენამებით ნახელოვნები; სიონის ქუჩაში მოვენილი იყო მწვანე იონჯითა და კაკლის ფოთლოთა.

შავესტესი სტუმარი ქალაქში შემოსვლის შემდეგ პირდაპირ წაბანდა სიონის საკათედრო სობოროში, სადაც მათს შმალდესობას საქართველოს მგზარხოსი სამღვდ-

ლოების კრებითა და სამხედრო და სამოქალაქო უფროსობა დახვდნენ. შემდეგ პარკოლისის მოსმენისა დაბრუნდნენ ნამესტნიკის სასახლეში.

საღამოს მთელი ქალაქი გაჩირადანებულ იყო.

მათი უმაღლესობა ალექსი ალექსანდრეს ძე და ჩვენი ნამესტნიკი თელისიდან გაბანდნენ შაბათს თბათვის 22-სა დიდის მეშვიდე საათის ნახევარზე. ბორზე გაუელაით თორმეტ საათზე, სურამზე ოთხ საათზე და ბორჯომს მისულან საღამოს მეშვიდე საათზე.

ოფიციალური ნაწილი.

Старшинамъ сельскихъ управленийъ Тифлискаго уезда.

Съ введеніемъ въ дѣйствіе судебныхъ уставовъ 20 ноября 1864 года, обязанности полиціи по отношенію къ уголовнымъ дѣламъ ограничиваются предупрежденіемъ преступленія, а въ случаѣ совершившагося факта преступленія, подсуднаго окружному ли суду или мировому судья, производствомъ дознанія. Дознаніе это — основа, зародышъ будущаго предварительнаго слѣдствія должно заключать въ себѣ: заявленіе о преступленіи, гдѣ оно совершилось, падаеть ли на кого подозрѣніе, и какія на то доказательства, есть ли въ виду обвиняемый и свидѣтели очевидцы совершившагося преступленія и гдѣ они живутъ. Только по предварительномъ дознаніи — по уб-

дѣніи въ дѣйствительности совершившагося преступленія полиція вправе сообщить объ этомъ мировому Судья, отъ котораго зависить дальнѣйшее производство слѣдствія, въ основъ котораго должно лечь полиціею предварительно произведенное дознаніе.

Эти обязанности Полиціи по отношенію къ производству дознаній подраздѣляются на два рода, смотря потому, кому подсудно преступленіе, о которомъ производится дознаніе, т. е. мировому ли Судья, или Окружному Суду.

I. Въ первомъ случаѣ (ст. 19 Полож. о примѣн. Суд. Уст. въ Закав. краѣ): т. е. тогда, когда преступленіе принадлежитъ къ разряду тѣхъ, за которыя въ законахъ уголовныхъ (улож. и устав. о наказаніяхъ, налагаемыхъ мировыми Судьями) налагается казаніе, не соединенное съ лишеніемъ, или ограниченіемъ правъ состоянія, Полиція: а) извѣщается о преступленіи или проступкѣ, подлежащемъ преслѣдованію по мимо жалобы частныхъ лицъ, сообщаетъ о томъ мировому Судья, (ст. 49 Уст. Уголов. Судопр.) б) въ этомъ сообщеніи Полиція должна по возможности указать когда и гдѣ преступленіе совершено, на кого падаеть подозрѣніе, и какія на то есть доказательства, есть ли въ виду лице обвиняемое и свидѣтели, и гдѣ они живутъ, (ст. 50 Уст. Уголов. Судопр.) в) въ случаѣ, если Полиція о преступленіи извѣстится изъ источниковъ недостоверныхъ, и возникнеть сомнѣніе въ томъ, дѣйствительно ли

преступленіе совершено, то прежде сообщенія Мировому Судья, Полиція удостоверяется о происшествіи посредством дознанія. Дознаніе это производится без всякихъ формальностей; преимущественно посредством не гласныхъ наблюдений и словесныхъ распросовъ; формальныхъ допросовъ ни съ обвиняемаго, ни со свидетелей Полиція не снимаетъ. Обо всемъ, усмотрѣнномъ при дознаніи Полицейской чиновникъ, производящій дознаніе, составляетъ актъ за своею подписью. Впрочемъ, если встрѣтятся сомнѣніе въ томъ, что лица, заявившія что либо при дознаніи, предъ Мировымъ Судьею, откажутся отъ своихъ словъ, или если можно будетъ ожидать, что осматрѣнные предметы, до прибытія Мирового Судьи, измѣнятъ свой видъ, то распросъ или осмотръ Полицейской чиновникъ производить въ присутствіи стороннихъ лицъ, о чемъ и отягиваетъ въ актъ. Актъ дознанія препровождается къ Мировому Судья, г., Такъ какъ дознаніе производится безъ особыхъ формальностей, и только о существенныхъ обстоятельствахъ, то они должны производиться быстро и безъ всякаго отлагательства, т. е. Мировой Судья, во всякомъ случаѣ долженъ быть извѣщенъ о преступленіи не позже какъ на другіе сутки послѣ того, какъ до Полиціи дойдеть свѣдѣніе о преступленіи. Въ случае же явной невозможности произвести дознаніе въ теченіи сутокъ, Полиція, не останавливаясь въ сообщеніи Мировому Судья тѣхъ свѣдѣній, которыя ей самой извѣстны, произведенное за тѣмъ дознаніе сообщаетъ Мировому Судья въ допленіе къ первоначальному сообщенію; д., сообщая Мировому Судья о преступленіи, Полиція задерживаетъ обвиняемаго и отсылаетъ его къ Судья только въ случаяхъ точно определенныхъ въ 51 ст. Уст. Судопр. (во всѣхъ же другихъ случаяхъ обвиняемый остается на свободѣ); е., сообщеніемъ Мировому Судья о преступленіи, развѣдываніи и словесныхъ распросахъ; узнавъ что либо Полиція о томъ немедленно сообщаетъ Мировому Судья; ж., Мировой Судья, получивъ сообщеніе Полиціи, обязанъ назначить время разбора дѣла, и о томъ сообщить Полиціи (ст. 63 усм. Уголов. Судопр.) з., Полиція имѣетъ право (ст. 20 Положен. о примѣненіи

Суд. Устав. къ Закав. краю) прислать или повѣреннаго, если она признаетъ это нужнымъ, или слѣдуетъ особое приглашеніе о томъ Мирового Судьи. к., При разборѣ дѣла лице, присланное отъ Полиціи, имѣетъ право предлагать свидѣтелямъ вопросы (ст. 100 Уст. Уголов. Судопр.) и сообщать Мировому Судья свои соображенія, равно возражать противной стороной (ст. 119 Уст. Уголов. Судопр.) л., Рѣшеніе Мирового Судьи объявляется лицу, присланному Полицією къ разбору дѣла. м., Если Полиція недовольна рѣшеніемъ Мирового Судьи, то заявивъ о томъ Судья, и не пропуская двухнедельнаго срока со дня обновленія рѣшенія, можетъ представить о томъ Прокурору Окружнаго Суда, для перенесенія дѣла въ окружной Судъ (ст. 146 Уст. Уголов.) Въ представленіи Полиція должна указать и основанія почему считаетъ не правильнымъ рѣшеніе судьи.

II. По дѣламъ о преступленіяхъ подсудимымъ Окружному Суду, т. е. о такихъ, за которыя полагается наказаніе, соединенное съ лишеніемъ или ограниченіемъ правъ состоянія, обязанности Полиціи заключаются главнымъ образомъ въ слѣдующемъ: а) О всякомъ такомъ преступленіи Полиція немедленно, и никакъ не позже сутокъ до полученія о томъ свѣдѣній сообщаетъ Мировому Судья и представляетъ Прокурору Окружнаго Суда съ объясненіемъ, гдѣ именно совершено преступленіе и какому Мировому Судья о томъ послано сообщеніе (ст. 250 Уст. Уголов. Судопр.) б., когда Мировой Судья, или его помощникъ не придутъ тотчасъ на мѣсто совершенія преступленія, или когда Полиція извѣстится о преступленіи не изъ достовѣрныхъ источниковъ, то она производитъ о преступленіи дознаніе точно также, и съ соблюденіемъ тѣхъ же правилъ, какъ и при производствѣ дознаній по преступленіямъ подсудимымъ Мировому Судья. Приславъ дознаніе Мировому Судья, Полиція обязана довести о томъ до свѣдѣній Прокурора Окружнаго Суда, объяснивъ кратко, обнаружено-ли что либо дознаніемъ (ст. 253—255 Уст. Уголов. Судопр.) в) До прибытія Мирового Судьи, или его помощника на мѣсто преступленія, Полиція принимаетъ мѣры, чтобы обвиняемый не скрылся,

а слѣды преступленія не сгладились (ст. 256); къ слѣдамъ преступленія Полиція ставитъ караулъ, стараясь чтобы ничто по возможности не измѣнило своего первоначальнаго вида, а съ обвиняемымъ поступаетъ, согласно 257 ст. Уст. Уголов. Судопроиз., отнюдь не отступая отъ правилъ въ этомъ законѣ указанныхъ, г., Во всякомъ случаѣ Полиція, когда встрѣчается надобность сдѣлать осмотръ мѣстности, не ожидаетъ для этого Мирового Судьи, а извѣстивъ его о преступленіи, сама производитъ осмотръ и освидѣтельствованіе; если же Мировой Судья прибываетъ во время самаго осмотра, то полицейской чиновникъ передаетъ тутъ же все имъ составленное Мировому Судья, или его помощнику и затѣмъ прекращаетъ свои дѣйствія до полученія особыхъ о томъ порученій (ст. 260). д., Въ тѣхъ случаяхъ, гдѣ Полиція извѣстится о преступленіи только что совершившемся, а равно когда до прибытія Мирового Судьи или его помощника слѣды преступленія могутъ изгладиться, то Полиція исполняетъ всѣ дѣйствія, не теряя отлагательства, т. е. дѣлаетъ обыски, выемки въ домахъ, осмотры. Въ этомъ случаѣ Полиція руководствуется правилами, предписанными въ ст. Уголов. Судопр. по судебнымъ слѣдователямъ въ ст. 315, 323, 325, 331, 330, 336, 345, 349, 352, 357, 368, 371, 374, 415 и 426. Но формальныхъ допросовъ не обвиняемому ни свидѣтелямъ Полиція не производитъ, а только спрашиваетъ ихъ словесно, за исключеніемъ того случая, когда кто либо изъ этихъ лицъ опасно боленъ и можетъ умереть до прибытія Судьи или его помощника (ст. 258 Уст. Угол. Судопр.). По прибытіи же на мѣсто Мирового Судьи или его помощника Полиція прекращаетъ свои дѣйствія, и все производство немедленно передаетъ Судья (ст. 260). е., По прибытіи Мирового Судьи на мѣсто, и по передачѣ ему дѣла, Полиція, прекративъ свои дѣйствія по производству самаго свѣдѣнія все таки продолжаетъ слѣдить за открытіемъ виновнаго, производя свои наблюденія не гласно посредствомъ словесныхъ распросовъ, ни кого не допрашивая формально, и не производя обысковъ. Въ этомъ отношеніи дѣятельность Полиціи должна быть направлена къ доставленію

Мировому Судьь необходимаго пособия, безъ чего многія преступленія останутся не обнаруженными. Открывъ что либо, Полиція немедленно сообщаетъ о томъ Судьь (ст. 255 Уст. Уголов. Судопр.) ж., Въ случаѣ, если Мировой Судья, или его помощникъ, окончивъ свои дѣйствія, выйдеть изъ мѣста совершенія преступленія, а Полиція безъ него посредствомъ негласнаго дознанія обнаружитъ новыя данныя, по которымъ представится необходимымъ исполнить дѣйствія, нетерпящія отлагательства, то въ такомъ случаѣ Полиція, немедленно уведомявъ о томъ Судью, поступаетъ какъ сказано въ п. д.

III. По усмотрѣннымъ лично Мировымъ Судьей преступнымъ дѣйствіямъ онъ можетъ возлагать на Полицію производство предварительныхъ розысковъ равно дознаній и собираніе различныхъ свѣдѣній и въ этомъ отношеніи Полиція обязана исполнять всѣ требованія Судьи (ст. 52, 105, 271) къ производству же осмотровъ, освидѣтельствованій и обысковъ, чины Полиціи приступаютъ только въ такихъ исключительныхъ случаяхъ, когда дѣйствія эти не могутъ быть исполнены лично Мировымъ Судьей, или его помощникомъ и при не возможности отложить ихъ до другаго времени (ст. 106 Уст. Уголов. Судопр.).

IV. Изложенныя въ этихъ указаніяхъ дѣйствія полицейскіе чины должны исполнять со всевозможною поспѣшностью.

V. Порядокъ ответственности полицейскихъ чиновъ за не исполненіе обязанностей, возложенныхъ на нее судебными уставами опредѣляется въ ст. 53, 483—488 Уст. Уголов. Судопр.

Выше изложенныя правила распространяются по смыслу 261 ст. Уст. Судопр. и на волостныхъ и сельскихъ начальниковъ и на другія должностныя лица, занимающія въ кругу ихъ вѣдомства полицейскія обязанности. Поэтому на основаніи приведенной 261 статьи старшины сельскихъ управленій Тифлискаго уезда—какъ единственные представители полицейскихъ обязанностей въ управляемыхъ ими районахъ должны руководствоваться выше изъясненными правилами, которыми возлагается на нихъ главнымъ образомъ обязанность: о всякомъ преступленіи, доносить прямо отъ себя

Мировому Судьь Тифлискаго уезда; при этомъ предписываю довести и до моего свѣденія.

Тифлисскій уездный начальникъ

Кн. Тумановъ.

თბილისის უფლის სოფლის მამასახლისებს.

უფლის ნაჩალნიკისაგან.

1864 წლის 20 ნოემბრის წესდებანი რაჲც მოქმედებაში შემოვიდნენ, პოლიციას ვალად დავლა ვაფრთხილდეს სასიხლო (უგოლოვნი) დანაშაულობაგები არ მოხდნენ და თუ მოხდებიან ისეთი დანაშაულობაგები, რომელნიც ექვემოდებარებიან ოლქის სასამართლოს (ოკრუჟენის სულს) ანუ მოპრიგებელ მოსამართლეს (მიროვი სულს), მაშინ პოლიციამ უნდა მოკრიბოს იმაზედ ცნობები. დანაშაულზედ ცნობების მოკრება არის საფუძველი პირველი გამოძიებისა და შეიცავს: დანაშაულობის გამოცხადებასა, თუ სად მოხდარა, ექვი ვიზედა აქვსთ, ამ ექვის საბუთები რა არის, ბრალდებული ვეფულებათ სადმე, თუ არა; აგრეთვე არიან ვინმე მოწმები, რომელნიც დანაშაულობაზე დასწრებიან და სადა სცხოვრებენ. მხოლოდ ამ პირველი ცნობების შეკრების შემდეგ, როდესაც პოლიცია დარწმუნდება, რომ დანაშაულობა ნამდვილად მოხდარა,—მაშინ აქვს უფლება აცნობოს იმაზედ მოპრიგებელს მოსამართლეს, რომელიც შემდეგ მოახდენს გამოძიებას; ეს გამოძიება დამყარება პოლიციისაგან შეკრებულ ცნობაგებზე.

მეველეობა სოფლის მოხელეებისა, როგორც პოლიციის აგენტებისა თავიანთ სამოხელეოში, ცნობების მოკრების შესახებ განიყოფებიან ორ ნაწილად. იმის მიხედვით, თუ ვის ექვემდებარება დანაშაულობა, რომელზედაც ცნობებსა ჰკრებენ: მოპრიგებელ მოსამართლეს (მიროვი სულს) თუ ოლქის სასამართლოს (ოკრუჟენი სულს).

1. პირველ შემთხვევებში, (ღებ. 19 მუხ. საშოსამარ. წესდ. პაეკას. აქ. მხრ.) ესე იგი, თუ დანაშაულობა იმ ვეარია, რომლისვისაც სასისხლო კანონებისა მებრ სიამართლისა და ლირსების ჩამორთმევით არ დასჯება დამნაშავე, არამედ სხვა უმცირესი სასჯელით, მაშინ სოფლის მოხელეები, როგორც თავიანთ სამოხელეოში პოლიციის აგენტები: ა) შეი-

ტყობენ რა დანაშაულობას ან კანონის ვეარადმავალ მოქმედებას, რომელიც თუ განდ არიან ინივლოს იმაზედ, მიანც დენის ღირსი არის, უნდა ვაგებინონ ეს მოპრიგებელ მოსამართლეს. (სასისხლ. სამართ. წესდ. 49 მუხლ.) ბ) ამასთან სოფლის მოხელეებმა ისიც უნდა აჩვენონ, როდის და რა ალაგას მოუხდენით დანაშაულობა, ვინ არის ექვს ქვეშ, და რა დამტყცებაები აქვსთ ამაზედ, იქ არიან თუ არა ბრალეულება და მოწმები და სადა სცხოვრებენ. (სასისხლ. სამართ. წესდ. 50 მხრლ.) გ) თუ ვინცობაა მოხელეებმა (როგორც პოლიციის აგენტებმა) საჭეო წყაროებიდამ ვაივონ დანაშაულობაზედ და თუ დანაშაულობის მოხდენაზედ ექვი ჰკონდესთ, მაშინ მოპრიგებელი მოსამართლის შეტყობინებამდის, იმათ ნამდვილი ცნობები უნდა მოკრიბონ. მს ცნობები ისე უნდა შეიტყონ; რომ გამოაშკარავით და სახალხოდ არც ჰკითხონ ვისმე და არც უთვალთვალონ; ფორმალური კითხვა მოწმებისა და დამნაშავესი მოხელეებს არ შეუძლიან. ცნობების მოკრების დროს რასაც ვაივებს მოხელეე, უნდა შედგინოს იმაზედ აქტი და წარუდგინოს მოპრიგებელ მოსამართლეს. მაგრამ თუ ის პირები საექვონი იყვენ, რომელნიც ცნობებს აძლევენ დანაშაულობაზედ, ესე იგი თუ მოპრიგებელ მოსამართლესთან ვადასთქვამენ იმას, რასაც მოხელეებს აჩვენებენ, ან თუ მოსალოდნი იყოს, რომ დანაშაულობამ სახე იცვალოს—მოპრიგებელი მოსამართლის მოსელამდის, ამისთვის გამოკითხვა და განხილვა მოხელეებმა უცხო პირების დასწრებით უნდა მოახდინონ და ეს მოიხსენიონ აქტში, დასწრებული პირების აღნიშნით. ცნობების აქტი უნდა წარუდგინონ მოპრიგებელ მოსამართლეს. დ) მოხელეებმა ბარტო ისეთი ცნობები უნდა მოკრიბონ, რომელნიც უფრო კარგა აცხადებენ დანაშაულობას, ამასთან სწრაფად და დაუყოვნებლად, ასე რომ მოპრიგებელ მოსამართლეს შეატყობინონ მოხელეებმა თითონ რომ ვაივებენ— იმის მეორედ დღეს. თუ ვინცობაა ერთ დღე ღამეში არ შეიძლება დანაშაულობაზედ ცნობების მოკრება, მაშინ მოხელეებმა ის ცნობები უნდა შეატყობინონ მოპრიგებელ მოსამართლეს, რაც ერთ დღე ღამეს ვაუვია დანაშაულობაზედ, ხოლო სრული ცნობები შემდეგ უნდა მოკრიბონ და პირველი ცნობა დასა-

მატებლად წარუდგინონ მომრიგებელ მოსამართლეს. **მ)** მომრიგებელ მოსამართლეს რომ ატყობინებდნენ დანაშაულობაზედ; იმავე დროს მოხელეებმა უნდა წარუდგინონ შეპყრობილი დამნაშავე, მაგრამ დამნაშავის შეპყრობაში და მომრიგებელ მოსამართლისადმი წარდგომაში უნდა ხელმძღვანელთა იქიანიონ: სასისხლო სამართლის წესდებით ნ მუხლი (გარნა სხვა შემთხვევაში კი დამნაშავის შეპყრობა არ შეიძლება). **ე)** მომრიგებელ მოსამართლეს რაკი აცნობებენ მოხელეები დანაშაულობასა და ზოგიერთს შემთხვევაში ცნობაბესაც გავაზიანან, ამითი მოხელეების ვალდებულება არ გათავდება; თუ დამნაშავე არ გამოჩნდა, მოხელეები მომრიგებელ მოსამართლეს აცნობებენ და უნდა ეცადნენ დამნაშავის პოვნას; ეს ცდა მართლ იმით უნდა ასრულდონ, რომ საიდუმლოთ თვალყური აღვენონ და მოიკითხონ; რაკი მოხელეები შეიტყობენ რასმე, მაშინვე მომრიგებელ მოსამართლეს აცნობებენ; **ზ)** მოხელეებისაგან ცნობის მიღების შემდეგ მომრიგებელი მოსამართლეს ვალი აქვს საქმის გარჩევის დრო დანიშნოს და მოხელეებს აცნობოს; **თ)** მოხელეებს ნება აქვთ, თუ საჭიროთ დანიხნენ ან ეველიო ზავაზიანონ, ან საკუთარი მიწვევა უნდა მოხდეს მომრიგებელი მოსამართლისაგან; **ი)** საქმის გარჩევის დროს მოხელეებისაგან გამოვხაზვილ ევექოს ნება აქვს მოწმებს ჰკითხოს, აცნობოს მომრიგებელ მოსამართლეს თავისი ჰპირი და აგრეთვე მოწინააღმდეგე მხარეს ეხაზოს. **ი)** მომრიგებელი მოსამართლის საქმის გადაწყვეტილება გამოეცხადება ევექოს. **კ)** თუ მომრიგებელი მოსამართლის გადაწყვეტილებაზედ მოხელეები ეკაუთონონ არ დარჩნენ, ეს უნდა გამოუცხადონ მოსამართლესა და გადაწყვეტილების გამოცხადების შემდეგ იარ კვირის ვადაზედ უნდა წარადგინონ თავიანთი უკმაყოფილება **მ**ლქის სასამართლოს პროკურორთანა, რომ საქმე **მ**ლქის სასამართლოში ვადიტანონ. წარდგინებასთან მოხელეებმა უნდა მოიხსენონ რა საფუძვლით არიან უკმაყოფილონი მოსამართლის გადაწყვეტილებაზე.

II. იმისთანა დანაშაულობისა ვამოთ, რომელიც **მ**ლქის სასამართლოს ვანხილვას აკუთვნება, ესე იგი, რომლისთვისაც დამნაშავე დაჯიჯება და ამასთან უფლება ან სრულებით ან ზეად წარმოიგება, ამისთანა დანაშაულობა

მა რომ მოხდეს მოხელეების ვალდებულება, როგორც პოლიციის აგენტებისა: ა) შოველი ამ ვეარი დანაშაულობა ერთ დღეზე აცნობონ მომრიგებელ მოსამართლეს და **მ**ლქის სასამართლოს პროკურორს, რომ სად მოხდა ეს დანაშაულობა და რომელი მომრიგებელი მოსამართლისათვის უტრობებიათ. **ბ)** თუ მომრიგებელი მოსამართლე ან იმისი თანაშემწე მაშინვე არ მოვიდნენ დანაშაულობის აღდგონას, ან მოხელეს ნამდვილი ცნობა არ მოუვდა დანაშაულობის მოხდენაზე, მაშინ მოხელე მოაგროვებს ცნობასა იმ ვეარათ, როგორც შეესაბამება მომრიგებელ მოსამართლესა და **მ**ლქის სასამართლოს პროკურორს აცნობებს თუ რამე შეუტყვიდა დანაშაულობაზე. **გ)** მომრიგებელი მოსამართლის ან იმის თანაშემწის მოხელე უნდა ცდილობდეს, რომ დამნაშავე არ დიიპალოს და დანაშაულობის ნიშნები არ ვაქრეს; დანაშაულობის ნიშნებთან ყარაულს აყენებს, რომ არა შეიცვალოს რა და დამნაშავეს ისე ვეყრობა, საზოსამართლო წარმოების სისხლის კანონის 257 მუხლისაგებ, და ამ კანონს არ უნდა ვადვიდეს; **დ)** მინც ყოველსავე შემთხვევაში როდესაც საჭიროა აღვიღოს ვაშინჯვა, მოხელე არ უტდის მომრიგებელის მოსამართლეს. მოხელესა, აცნობებს იმის დანაშაულობის მოხდენასა და თითონ შეუდგება შინჯვასა და შემოწმებას; თუ მომრიგებელი მოსამართლე მოვიდა შინჯვის დროსა, სოფლის მოხელე თავის შედგენილ ქალღლდს მაშინვე ვადასცემს მომრიგებელ მოსამართლესა და შემდეგ საქმეს თავს ანებებს, ვიძრე საკუთარი რამ ამ საქმეზე კიდევ არ მიენდა. **ე)** იმ შემთხვევაში, როდესაც მოხელე შეიტყობს, რომ დანაშაულობა ეს არის ეხლო მოხდა ან როდესაც მომრიგებელ მოსამართლეს და იმის თანაშემწეს მოხელეამდის დანაშაულობის ნიშნები ვაქრება, ამ შემთხვევაში პოლიცია მოხდენს ყოველსავე საქმის ვადადება არ შეიძლება, ესე იგი, მოხდენს სახლის შინჯვასა და საქმის ჩხრეკასა. ამ შემთხვევაში ყოველივე კანონისაგებ უნდა აღასრულოს. მაგრამ ფორმალურ და კითხვას დამნაშავისას და მოწმებისას მოხელე არ მოხდენს, მხოლოთ სიტყვით ჰკითხვას, იმ ვარემოებისა ვარდა, როდესაც ამ კაცებში ძალიან ავთ არის და მოსამართლის ან იმის

თანაშემწეს მოხელამდე იქნება მიუკეცეს; რაკი აღვილობლიე მოვა მომრიგებელი მოსამართლე ან იმისი თანაშემწე, მოხელე საქმეს თავს ანებებს და საქმის წარმოებას მოსამართლეს ვადასცემს. **ვ)** მომრიგებელი მოსამართლე რომ აღვიღოს მოვა და მოხელე საქმეს ვადასცემს და თავს დანებებს საქმის ვარემოებასა მინც კიდევ თვალყურს აღვენებს დამნაშავეის ვამოჩენას; მაგრამ თვალყური უნდა აღვენოს დაფარულათ, დაუკითხველათ და სახლის ვაუჩხრეკელათ. ამ შემთხვევაში მოხელეს ცდა ის უნდა იყოს, რომ მომრიგებელ მოსამართლეს ყოველი ღონისძიება მიუტეს, თორემ უამისოთ მრავალი დანაშაულობა დარჩება დაფარულათა. რაკი მოხელე რასმე ვამოჩენს, მაშინვე მომრიგებელ მოსამართლეს უნდა აცნობოს. **ზ)** მომრიგებელი მოსამართლე და იმისი თანაშემწე თავის საქმის შესრულების შემდეგ წავლენ და მოხელე უმიითათ დაფარული თვალყურის დევნებით ახალ ცნობებს ვამოჩენს, რომლისთვისაც საჭიროა საქმის წარმოება ვალე მოხდეს, მოხელე მაშინვე აცნობებს მოსამართლესა და თითონ ისე მოიქცევა, როგორც შემოხსენებულთა.

III. მომრიგებელ მოსამართლისაგან ცნობილს დანაშაულობაში იმას შეუძლია მოხელეს მიანდოს წინათ საჭირო ძენის მოხდენა, მოკითხვა და სხვა და სხვა ცნობების შეკრება და ამ შემთხვევაში მოხელე ვალდებულთა, მოსამართლის მოთხოვნილება ასარულეს; ვაშინჯვა, შემოწმება და ვაჩხრეკა მოხელეებისაგან მხოლოთ მაშინ მოხდება, როდესაც ეს საქმეები თითონ მომრიგებელ მოსამართლეს ან იმის თანაშემწეს არ შეუძლია ასარულეს და როდესაც შემდგომისათვის ვადადება საქმისა არ შეიძლება.

IV. ამ ჩვენებაებში მოხსენებული საქმეები მოხელეთაგან უნდა აღსრულდებოდეს ფიცხვალად.

V. მოხელეთა ჰასუხის მგებლობის რიგი აღსრულებლობისთვის, იმათის ვალდებულებასა, რომელსაც ვალათ აღებს საზოსამართლო წესდებულება ეს მოხსენებულთა წესდებულების სისხლის საზოსამართლო წარმოების მუხლებში.

შოველს ამა შემოხსენებულს ვაცნობებ რა აღვილობრივ ნაჩალნიკებსა, მიუწერ რომ ეს აცნობონ თავიანთ ხელქეცით მოხელეებს.

ზემოხსენებულნი წესდებანი სასისხლო სამართლის წესდებთ 261 მუხლის ძალით უნდა ასრულდებოდეს საზოგადოებთ და სოფლის მოხსენებთაგან და აგრეთვე ყველა იმ პირთაგანაც, რომელნიც თავიანთ სამოხელეოში აღსრულებენ პოლიციის თანამდებობას. ამისათვის ზემოხსენებულ 261 მუხლის ძალით, თბილისის უეზდის სოფლის მამასახლისებმა, რადგან ისინი არიან პოლიციის თანამდებობის აღმასრულებელნი, ზემოხსენებული წესდებანი უნდა ხელმძღვანელოდა ჰქონდესთ და მოვალენი არიან ყველა დანაშაულობის მოხსენება აცნობონ პირდაპირ თბილისის შუხედის მომრიგებელ მოსამართლეს; აგრეთვე ყველა დევნებამ დანაშაულობაზე მეც მიუყვან.

თბილისის უეზდის ნახალნიკი თ. მუმანოვი.

არა ოჯიციალური ნაწილი.

პარკიანი მცენარეები.

პარკიან მცენარეებს ეკუთვნის: ცერცვი, ბაკლა, ოსპი, ლობიო და სხვ.

1. ცერცვი თბილ ქვეყნებში გარეუთლად იზრდება; ამ გარეუთლიდან არის წარმომდგარი ის ყველა გვარი ცერცვი, რომელიც ჩვენ ესლა ვიცით. ჰველა პარკიან მცენარეებში პირველი ალავი ცერცვს უჭირავს, რადგან მარცვლი კაცისთვის კარგსა და მამლარ საჭმელს შეადგენს, ხოლო იმისი კლერტები შინაური საქონლისთვის ძალიან ნოყიერი საჭმელია.

ცერცვი ბევრ ნაირია, მაგრამ უფრო ხშირად ჩვენში მოჰყავსთ თეთრი-მსხვილი და ყვითელი-წერილი. ცერცვისთვის სასარგებლო მიწა არის ქვიშა და კირ ნარევი თიხა, სიმაგრე კი არ უნდა ჰქონდეს, აგრეთვე სინოტიე არ უნდა იცოდეს და კირიც ბევრი არ უნდა ერიოს.

ცერცვის დასათესად მიწა შემოდგომაზედვე უნდა მოხნან და გაზაფხულზედ დაფარუხონ და მერე ისე დათესონ. ცერცვს გაზაფხულზე ძალიან ადრე უნდა დათესა; გაზაფხულის სიცივე არაოდეს არა სწყინს იმას. მთუ მიწა შემზარაინია (კული, ნაგვიანი ზალახებიანი), მაშინ, რომ დასთესენ ხუთ ან ექვს დღეს შემდეგ თითებიანი ფარცხით უნდა დაფარუხონ, ან აჩქოს, მაშინ ცერცვს კული სანაგვე ზალახები აღარ შეაწუსებენ. ცერცვის დასათესად დღიურს ერთი ფუთი ცერცვი ეყოფა; თუ მეტადრე წერილი ცერცვიც არის.

ცერცვი მიწას ძალიან ამკლევებს, და იმის შემდეგ სხვა მცენარე: ხორბალი, ქერი, შერი, კართოფილი და სხვა ცუდად მოდის; ამის გამო ის მიწა, რომელზედაც თესილა ცერცვი, თუ დიდი მიწა და სასუქის დაყრა მწელია, უნდა ერთ წელიწადს შეასვენონ. ძართოფილსა და იონჯას შემდეგ რომ დათესონ, ესე იგი, პირველ წელიწადს რომ კართოფილი ან იონჯა დათესონ და მეორე წელიწადს ცერცვი კარგა მოვა.

ცერცვი თუ ახალ სასუქზე დათესეს, მაშინ კლერტები უფრო ბევრი მოვა და პარკებს კი ცოტას გაიკეთებს. ჰველას ის ემჯობინება, რომ მჩატე ქვიშანი ნიადაგზე დათესონ ცერცვი, და რომ დასთესონ, მერე სასუქი მოაყარონ; თუ ასე მოაქცივიან, მაშინ მეორე წელიწადს დათესილი პურიც კარგა მოვა. მთუ ნიადაგი მაგარია, (ყამირი) მაშინ კარგი იქნება, რომ ჯერ სასუქი დააყარონ, მერე დათესონ და ისე სასუქიანად ცერცვიან ერთად მოხნან მიწა (ან დაბარონ). ცერცვი ყოველ წელიწადს ერთსა და იმავე მიწაზე არ უნდა დათესონ; ნაცადია, რომ ექვს ან შვიდ წელიწადში თუ ერთხელ არ დათესეს ერთსა და იმავე მიწაზე ცუდიც მოდის და მიწასაც სრულებით აკლის ძალასა და ღირსს—სულ აფუჭებს.

ცერცვი მაშინ უნდა მომკან ან მოსკან, როდესაც ქვიშანი პარკები შემოვა და ზეგითი პარკების შემოსვლას სრულებით არ უნდა დაუცადონ, თუ არა ბევრჯერ მოხდება, რომ ზეგითი პარკების დაცემდის, ქვეითი პარკები სულ ჩაიკლებს მიწაში და ამგვარად მოსავალი გაუნახვერდება პატრონს. რაჟამ მოსკრიან ცერცვს, მაშინვე უნდა მოხნან ის მიწა, რომ ფესვები ჩალოს შიგ და უფრო იფარგებს მომავალი წლის სხვა რამე თესლის დასათესად; თორემ თუ არ მოხნეს, დარჩენილი ფესვები სრულებით გამოფიტენ მიწას და მომავალი წლისთვის ის მიწა აღარა ფრის დასათესად აღარ იფარგებს.

2. მსპი ბევრ ნაირია და ყველა გვარმა ცოტა მოსავალი იცის, ამისათვის ბევრს არ მოჰყავს და ვისაც მოჰყავს იმასაც ძალიან მეტიე. ამის მიზეზი ის არის, რომ როგორც მარცვლით, ისე კლერტითაც ძალიან ცოტა მოდის და იმის მომყვანი მოგებას ვერაოდეს ეწვია ზედავს. ამისათვის საცა კი მოჰყავსთ ოსპი ძალიან ცოტა მოჰყავსთ—თითქმის ხელადა.

მსპისთვის ქვიშანი ნიადაგი ძალიან კარგია, სასუქ დაყრილი კი არ უნდა იყოს; თიხის ნიადაგზე ცუდად მოდის. მსპს ცერცვზედ გვიან უნდა დათესა, რადგან გაზაფხულის სიცივეებისა ძალიან ეშინიან. მით დღიურ მიწას სამი ლიტრა ოსპი ეყოფა დასათესად. მსპმა დაბალი და სუსტი ღეროები იცის, და ამის გამო შაბნარი თუ მოერია დათესილ შიხას დასჩაგრავს და წაახდენს; ამ მიზეზით უთუოდ უნდა გამარგლონ, თუ კარგი მოსავალი უნდათ პატრონებს.

ქვეითი პარკები როცა შემოვა ოსპი მაშინ უნდა დაიგლიჯოს ფესვებიანად, თუ გინდ ღეროები ჯერ მწვანეცა ჰქონდეს და ზეგითი პარკებიც შემოსვლელი; ზეგითი პარკების შემოსვლას არ უნდა დაუცადონ რადგან იმათ დამწიფებამდის შემოსული პარკები სულ ჩაიწვევს მიწაში და მოსავალი შემცირდება.

3. ბაკლა ძალიან ბევრგან მოჰყავსთ და ამასთან ბლომად. ბაკლა ბევრნაირია როგორც ტანით, ისე ფერითაც. ამის საყვარელი ნიადაგი ბევრი თიხა ნარევი მიწაა, აგრეთვე წმინდა თიხიან ნიადაგზედაც კარგა მოდის, თუ იმაში საკმაოდ ურევეა შავი მიწა და კირი. მინდორზე თუ დათესონ ბაკლა, ისეთი ალავი უნდა ამირჩიონ, რომ ორ ყვანს შუა მოვიდეს, ან არა ფერდობი ალავი უნდა აურჩიონ. ბაკლა გაზაფხულზედ ადრე უნდა დათესოს; სიცივე არას აწყენს და თუ ხანდისხან ფოთლები დაუქნო ხელმეორეც ისევე ამწვანდება. მესლათ ყამირი ნიადაგისთვის დღიურსა სამი კოდი სჭირდება და მჩატე ნიადაგისთვის კი ოთხ კოდ ნმწვევარი. როცა დასთესენ ფარცხი უნდა გაატარონ ზედა. მთუ ამოსულ ბაკლას ბალახი მოერია, მაშინ უნდა უთოთ გაიმარგლოს. ნორჩობაში ნეწლა იზრდება, ბალახისაგან ძალიან იჩაგრება, ამისათვის კარგი იქნება, რომ შარ შარათ დაითესოს რომ უფრო ადვილი მოსავლელი იყოს. ბაკლა მაშინ უნდა მოსკრიან, როდესაც პარკების მომატებული ნაწილი შემოსულია. ბაკლის კლერტები საქონლისთვის ძალიან კარგია და ამისთვის საზამთროთ ამოებენ და ინახვენ. პას ყველა შინაური საქონელი სჭამს: ცხვარი, ცხენი და ხარკამბერი. ბაკლის ხმარება ჩვენში ძალიან შემოღებულია.

ხილის თავის სოფლის ბანკი.

შარშან 1867 წელს გაზეთში დროებაში N 14 იყო დაბეჭდილი სოფლის ხიდისთავის ბანკის ამბავი. ამ ამბავს ეწოდა ამ სასოფლო გაზეთში ებეჭდათ. ჩვენ სოფელს მკითხველებისათვის კარგი სატოტენილი საქმეა ეს. მითითნ მკითხველები დაინახენ რომ რა დიდი საქმეა ამისთანა ბანკის გამართვა. ღარიბსა და გაჭირვებულს ხელს გაუმართავს და ამასთანავე სოფლის გადასახადი ხარჯი, ფოტეტის ფული და სხვა ამ ბანკმა უნდა გადასწყვიტოს. ეს საქმე რასაკვირველია ერთბაშით, თავიდანვე არ შეიძლება, მაგრამ ნელ ნელა რაკი ბანკი გაკეთდება საქმეც კარგათ წავა. ჯერ იქნება ხარჯი და სოფლის გადასახადი ვერ გადაიხადოს ბანკმა, მაგრამ გაჭირვებულს ხელს გაუმართავს, მკირე სარგებლით ფულს აშოენინებს და დიდის სარგებლიან ვალეზში არ ჩაადებს. შემდეგ ხანებში რაკი ბანკსაც ფული მოემატება და უფრო გლეხებისაგანაც შემწეობა ექნება, მერე ყველა ხარჯსაც გადაიხდის სოფელი. შარშანდღეს აქეთ ხიდის თავის ბანკის ციხარება აღარ შეგვიტყუია და როდესაც ამბავს შევიტყუბთ ჩვენს სოფლის მკითხველებს ვაცუარინებთ.

კორუმპციონის ხილისთავიდან.

ხიდისთავის (*) სოფლის გლეხთა საზოგადოებამ შეკრიბა საერთო ფული და განაწესა, რომ ამ სოფელში სასწავლებელი შეკლა გაიხსნას, საზოგადო მაღალა პურისა და ღვინის მარანი მოსახმარისად ქირსა და ღონში. როდესაც გლეხ კაცს, ამათგანს ვისმეს მიადგეს უბედურება ხელმოკლეობაში და შეჭირვებულმა რომ არ იეღლოს ფული უზომო სარგებლითა ამ შემთხვევისათვის, მაშინ სოფლის მოხელეები მისცემენ მკედრის პატრონს საზოგადოდამ ფულს, პურსა და ღვინოს, რაოდენიც საჭიროა, ამ პირობით, რომ ეს ფული, პური და ღვინო ჩააბაროს თავის დროზე სრულებით ისევე სოფლის მოხელეებს იმავე გლეხმა და სამი დღეც მომატებული იმუშაოს სოფლის საზოგადო სასარგებლო საქმეზედ. (მსრეთევე ქორწილში და ყოველს გაჭირებაში). ჰოველმა გლეხმა კაცმა ამ საზოგადოებისამ წინათვე უნდა იცოდეს, წელიწადში რამდენი დღე იმუშაოს საზოგადო სოფლის სასარგებლო საქმეზედ, რომ მთელი სოფლის ხალხი მიუცილებლად მუშაობდეს

თავის ცხოვრების განსაკეთილებლად. ამავე საზოგადოების სასოფლო სასამართლოში არის ორი წიგნი ზონარ გაყრილი; პირველის წიგნის პირველ ფურცელზედ სწერია ესრეთ „1867 წელს, თებერვლის 21 დღესა, შორის უფლის, ხიდისთავის სოფლის გლეხთ საზოგადოებამ მიიღო იმ მამულების ფული, რომელიც ეკუთვნოდა ამ საზოგადოებას: კალიებისა, საბძღებისა და სხვ. ცარიელი ალაგებისა, რაცე ვაიტანა რკინის გზამ ჩვენ საერთო ქალაშ, სახელდობ ორი დღესტინისა და ათას ოთხას ორმოცდა ცხრა საყენისა თერამეტი თუმანი, ცხრა მანეთი სამი აბაზი და ერთი შაური. ამავე ფულს მიუმატეს ხიდისთავში მცხოვრებელთა და გარეშე პირთა, რომელთაც ამ სოფელში აქეთ მამულები. მინც რამდენი ფული შემოიტანა, ამავე წიგნში არის ჩაწერილი თვითეულად. ეს ფულები სრულებით გვაბარია ჩვენ სოფლის მოხელეებს, და ღმირტი მიტია შეიღსა, ამ პირობით, რომ ჩვენ უნდა ვასარგებლოთ თავნი უკედავი და სარგებელი ამ ფულისა უნდა მოვახმაროთ ხოლმე ჩვენის საზოგადოების ცხოვრების განსაკეთილებას, რომელზედაც ზრუნავს ყოველად-მომწყალე ხელმწიფე ჩვენი და მთავრობა უნდა გაეპრობოთ სასწავლებელი შეკლა, საზოგადო მაღალა პურისა და ღვინის მარანი მოსახმარისად ქირსა და ღონში. როდესაც ჩვენგანს ვისმე საზოგადოთ მიადგეს უბედურება ხელმოკლეობაში და გაჭირვებულმა რომ არ აიღოს ვალი მომატებულის სარგებლით ამ შემთხვევისათვის, მაშინ ჩვენ, სოფლის მოხელეები, მიეცემთ მკედრის პატრონს ამ საზოგადოდამ ფულს, პურს და ღვინოს, რაც დასჭირდება, ვგრეთვე ქორწილში და ყოველს გაჭირებაში ამ პირობით, რომ ეს ფული, პური და ღვინო ისევე სრულებით თავის დროზედ ჩაგვაბაროს იმავე გლეხმა და სამი დღეც მომატებული იმუშაოს სოფლის საზოგადო სასარგებლო საქმეზედ, ჩვენის სასამართლოს ნაკლულენაება შევასრულოთ და სოფლის საჭიროებაზედ მომივიხმაროთ, საკომლო ფოტეტის ფული, საზოგადო ამ ფულის სარგებლიდამ წარადგინოთ ხოლმე ხაზინაში ამ სამის წლის შემდგომ ჩვენა და აღარ გაიწეროს ეს ფული, რადგანაც მოკრეფაზე ხალხს დიდი შესწუხება, დარბევა და ყაყანი აქეს; ობოლი გამოეზარდოთ, ღარიბი შეეინახოთ და მკედარი დამეარხოთ;

უძლურის მოხუცებულისათვის ვიჭრუნოთ და ყოველს ამ გვარს კეთილ საქმეზედ მოხმობსენებულის საზოგადო ფულის სარგებელი დაეხარჯოთ და ანგარიში სამ თვეში ერთხელ ვაძლიოთ იმ პირებს, რომელითაც დანიშნავს ჩვენი საზოგადოება. ძას გარდა, ჩვენი საზოგადოება თავს იდებს, რომ ვისაც ფული შემოუტანია და შემოიტანს ამ კეთილისა და ჩვენის საზოგადო სასარგებლო საქმისათვის, იმას წელიწადში თუმანზედ ოთხი მუშა კაცი თავის მამულის შესამუშავებლად ყოველთვის ვაძლიოთ უფასოთ ჩვენი საზოგადოებიდამ ათ წლამდე; ათის წლის შემდგომ, ფულის პატრონს შეუძლიან, თუ მოინდომებს, თავისი შემოტანილი სათაენო ფული სრულებით უქანევი მიიღოს. ნამდვილზედ ხელს აწერენ: ხიდისთავის სოფლის მამასახლისი ისაკა ნონიკაშვილი, სუდიები: სოლომან ტლაშაძე, ივანე აშხრიაშვილი და სემიონ შიქველი.

მეორე წიგნის პირველ ფურცელზედ სწერია: „წესი ხიდისთავის სოფლის გლეხთ საზოგადოების სასარგებლოდ დადებულს ფულზედ-სოფელს ხიდისთავში მცხოვრებელმა ვენახის პატრონმა გლეხმა უნდა შემოიტანოს ამ სოფლის სასამართლოში საზოგადო სასარგებლოთ ვენახზედ სამი თუმანი თანად ამ თავით ნაღდათ ანუ თამასუქი, რომ სოფლის საზოგადო სასარგებლო ფულიდამ ისე-სხა სამი თუმანი ათის წლის ვადით ამ პირობით, რომ წელიწადში თუმანზედ სარგებელი კაკა ტკიბილი ჩვენ, სოფლის მოხელეებს, ჩაგვაბაროს, და როდესაც ღვინის მოსავალი სრულებით არ მოვიდეს, იმ წელიწადს თუმანზედ სამი მანეთი ფულით შემოიტანოს მიუცილებლად და ვენახის პატრონს ჩვენც, მოხელეებმა, უნდა ვაძლიოთ ჩვენის საზოგადოებრიდამ წელიწადში თუმანზედ ოთხი კაცი მუშა, ესე იგი, სამ თუმანზედ თორმეტი მუშა უფასოთ თავის მამულის შემუშავებისათვის ათ წლამდე; ათის წლის შემდგომ ვენახის პატრონს შეუძლიან თავისი თამასუქი და ანუ ნაღდათ სამი თუმანი ფული თუ უნდა სრულებით მიიღოს. მითით კომლს, ვენახის პატრონს, შეხედება წელიწადში სამის თუმანის სარგებელი სამი კაკა ტკიბილი ანუ ცხრა მანეთი, უმამულო კაცს თორმეტი მუშა ანუ სამი მანეთი და სამი აბაზი. ეს ფული რომ ცხრა მანეთიდან გამოვიტყუბოთ, რადგანაც

(*) ხიდისთავი სოფელია შორის ახლოს.

ეს მუშა ენახისა და ფულის პატრონს ეძლე-
ვა უფასოთ, დარჩება ხუთი მანეთი და ორი
აბაზი; ეს ფულიც საკომლო ფაშტის ფულში
და სხვა სასაფლო გარდასახალში ვიანგარი-
შეთ, რომელიც ვაჭრით და დარბევით ერთ-
მევა ზოგს ერთი სამათ, ოთხად და ზოგს
სულ არა.

ზარევე ჩენის საზოგადოებისა, ენახის პა-
ტრონმა უნდა შემოიტანოს ჩენ საზოგადო
სასარგებლო ფულის ანგარიშში, ვისაც რამ-
დენი უნდადეს, და ჩენს, საფლის მოხელე-
ები, ვალდებულნი ვართ ფულის პატრონს
სარგებელში თუმანზედ ოთხი მუშა კაცი ჩენ-
ის საზოგადოებრივად გაძლიოთ უფასოთ ათ
წლამდე; ათის წლის შემდგომ შეუძლიან თუ
უნდა თავისი ფული ნაღდით უკანე მიიღოს
სრულებით. ხელს აწერენ: „იგივე სოფლის
მოხელეები“. ამავე წიგნის მეორე ფურცლე-
ბზედ სწერია სახელდობ, რომელი გლეხი,
რამდენ დღეს, ვის მამულს მუშაობდეს, რომ-
ლის პატრონსაც შემოუტანია ამ მუშის სა-
თაენო ფული.

ზარდა ამისა, ზემოხსენებულთ მოხელეებს
სურთ მოაშალონ ოთხი გლეხის შვილები
და ასწავლონ იმათგან ორს მკედლობა, და
ორს ღერგლობა, რომ თავიანთ საზოგადოე-
ბისათვის იქაინონ ვეროპოული. დედამწიფის
სამოქმედო იარაღები, უკეთეს ამაზედ ღონის-
ძიება მოაბოვეს როგორმე. ამავე მოხელე-
ებმა დასდეს ვაჭრობაზედ ესრეთი წესი: სავა-
ჭროთ მოსული კაცი ამ სოფელში პირველად
უნდა გამოცხადდეს სასაფლო სასამართლოში,
სადაც სოფლის მოხელეები მოაწვევენ სოფ-
ლის ხალხს, ვის რა აქვს გასასყიდი და
ერთმანერთის თანახმობით დაიდება ფასი
გასასყიდზედ; ამ ფასით ვაჭარმა ჯერ უნდა
იყიდოს სოფლის საზოგადო პური და ღვინო,
მერე სოფლის გლეხებისაგან დადებულის ფა-
სით და საწყაოთი.

შემდგომ რა წესი იქნება და ამ წესს რო-
გორ მოიყენენ აღსრულებაში, მე სასიამო-
ენოთ მექმნება ვაუწყო „ღრობას“

მე და სოფლის მოხელეები და ღმიტრი
ჭიტიშვილი, ჩენი ხაზინადარი, ძალიან ეცდი-
ლობით ამ საქმის მალე შესრულებას; პირვე-
ლად ჩენ შევიტანეთ ხალხის წასახილისე-
ბლათ და მიუმატეთ რკინის გზის ფულსა
მე ხუთი თუმანი, ოცი მუშის სათაენო. ჭიტი-
შვილმა 45 მან., რაც ერგო რკინის გზამ

რომ მამული გაუჭრა და მოხელეებმა სამ
სამი თუმანი.

ღმიტრი მელენიანთსუცესიშვილი.

24 თებერვალს 1867 წელსა.

ს. ხილისთავი.

შინაური პირუტყვისაჲსი მქეი (მჭაჲანა).

მქეიანა, ქეცი და სირხველა ყველა შინა-
ური პირუტყვესა და ფრინველებსაც დაეპარ-
თებათ ხოლმე. მს სენები ვადამდენი არიან
და არა თუ შხოლოდ კარგა-მყოფ პირუტყ-
ვეს გადაეღებათ ხოლმე ავადმყოფებისაგან,
არამედ იმათაც, ვინც ქეციანი ხარების, ცხე-
ნების ძალღების და სხვა პირუტყვეების მომ-
ვლედად არიან დაყენებულნი. ქეცი ხან და
ხან ბევრ საქონელს მოედება ხოლმე ერთ-
ბაშად.

ამ სენის ნიშნები სხვა და სხვა პირუტყ-
ვისთვის სხვა და სხვა გვარნი არიან.

ცხენებს ქეცი და მქეიანა უჩნდებთ
ცულად და მჭიროდ შენახისაგან; აგრეთვე
უზომო ტარებისაგან და ჯაფისაგან; საქ-
ლის სიცოტაისაგან, ან სიცულისაგან რო-
დესაც დამპალს და დაობულს აქმევენ; შე-
იძლება რომ ცხენს ყველა ეს მიზეზი მორი-
დებული ჰქონდეს. მაშინ თუ დაემართა მქე-
იანა ან ქეცი—ეს იქნება გადადებისაგან.

მს სენი ამ ნაირად გამოაჩნდება ხოლმე:
ზოგერთ ალაგას ტანზე და უმეტესად კუ-
დუსუნზე, კუდის ბოლოზე და ტუჩებზე ბა-
ლანი სცივია და ტიტველა კანზე თეთრი
ფერფლი და ბებერაები გადაედება ხოლმე;
ეს ბებერები შემდეგ სქდება ან იქილამ მწ-
ვათი ჩირქი გამოდის; ამას შემდეგ კანზე ლა-
ქები და ხან იარაები და წყლულები გუწნ-
დება ხოლმე. ქეციანი ცხენები კვლავს ესა-
ხუნებთან, კბილებით კანს იგლეჯენ (იქექენ),
და ამ დროს ხდებიან, თუ არ უწამოს იმათ.
ჩქიან საქონელს ქეცი ისედაც გა-
რადეე აჩნდება და იმავე ალაგებზე, როგორც
ცხენებს.

ძალღებს ქეცი და მქეიანა ხშირად და-
ემართება ხოლმე უწმინდურად შენახისაგან
და ცული საქმლისაგან, ან გადადებისაგან.
ხშირად მოხდება ხოლმე, რომ ბალანი სრუ-
ლებით სცივათ, მთელ კანს ქეცი და ფერ-
ფლი გადაეკერება ხოლმე, ხან ძალიან მყარ-
ლი იარაები და ბებერებიც; კანი ზოგ ალაგას

უმარგდება და უმსხვილდება, ქეცი ქეცი უფ-
მარტო ტანზე გადაეკერება ხოლმე; სხვა მკედ-
თავიპირზედაც.

ცხენებს ქეცი ხშირად ერთბაშად ბევრს
მოეფინება ხოლმე და ხანდახან მთელ ფა-
რებსაც ამარცხებს ხოლმე ქეციანი ცხენისა-
გან კარგა-მყოფ ცხენის ძალიან მალე გადაე-
დება ქეცი. ქეციანი ნიშნებს ცხენებს ყველა
ადვილად შეატყობს, მით უფრო რომ ჩენ
აქ აწევრთ ცხენების, რქიანი საქონლისა და
ძალღების ქეცის ნიშნები.

გ ა ფ რ თ ხ ი ლ ე ბ ა .

საქონელი ძალიან წმინდა სადგომში უნ-
და იყოლიონ, ამასთან ფართო უნდა იყოს
და უმცხრჩავლი ჰყერი არ უნდა იდგეს შიგ;
სისველესა და სიცივეს უნდა მოარიდონ; კა-
რგა შენახული საქმელი უნდა აჯამონ და წყა-
ლიც წმინდა უნდა დააღვიწონ; მუშაობით
არ უნდა დალაღონ საქონელი, და გადად-
ბასაც უნდა მოარიდონ.

წ ა მ ლ ო ბ ა .

ქეცის მოსარჩენად რომ ნასწავლ ექიმს და-
უძ-ხოთ კარგი იქნება, რადგან ცულთ წამ-
ლობისაგან ეს სენი საქონელს ხშირად საშიშ
და მომაკვინებელ ავადმყოფობად გადაქ-
ცევა ხოლმე.

ქეციანი (მქეიანანი) საქონელი უნდა სხვა
საქონელს გააშორონ და ცალკე წმინდა და
თბილ ალაგას იყოლიონ; მთელი ტანი დღე-
ში ორჯერ უნდა დაბანონ ნაცარ-წმულთა
და მწვანე საპნით; დასალევიებლად უნდა
აურიოს ერთმანეთში ზუზრის მქეარ-
ტლი და ნიშადური და ქერხე ან შერიაზე
მოუყაროს. ქეციან ძალღებს წმინდად დანა-
ყოლი გოგირდი უნდა მოუყარონ რძეში ან
ხორცზე და ისე აჯამონ. ცხენების ქეცის წა-
მლობა ძნელია, ამისთვის უთუოთ ჰექიმი უნ-
და მიიწვიონ წამლობისთვის. ქეციანებს ახა-
ლი საქმელი უნდა აჯამონ ამასთან ნოკიერი
და რამდენიც საქონელს გაძლიობისათვის.

რომ სხეებსაც არ გადაეღოს ქე-
ცი, უნდა შემდეგი გაფრთხილება
იხმარონ:

რადგან ერთბაშად ბევრს მარტო ცხენებს
მოეფინება ხოლმე ქეცი, ამასთან მარტო იმათ
ამარცხებს ძალიან, ამისთვის ჩენი შემდეგი
დარიგება უფრო ცხენებისთვის არის:

1. ქეციანი ცხენარი მაშინვე უნდა გაიყვა-
ნონ ფარიდგან, და თუ მაშინვე მოკლავენ

ის ემჯობინება, რადგან ტყუილი ხარჯი აღარ იქნება საჭირო და სხვასაც ვერ გადაეცემა.

2. მეციანი ცხერის ხორცი, მტარდრე თუ ძლიერ ქვეციანი არის, არ უნდა იხმარონ. საქმელად და არც უნდა გაყიდონ.

3. მეციანი ცხეარი უნდა ღრმად ჩაფლან მიწაში, ტყვიანად და ყველა იმ ნივით ან, რაც იმის ახლოს დებულა.

4. ის ადგილი, სადაც ქვეციანი მდგარა და რასაც კი მიჰკარებია როგორმე, უნდა კარგა გაწმინდონ, აღუღებელი ნაცარ-წულმით გარეცხონ და მერე შედგონ რამე წამლით.

5. ნებეი, ქვეშნაგები ბალახი და ყველა ფერი, რაც კი ქვეციანი ცხერის ახლოს ყოფილა და ადგილი გასამეტებელია, უნდა დაწვან, ან მიწაში ჩაფლან ღრმად.

სხვა და სხვა საოჯახო ამბები.

მამალი ინდოურის ხმარება ქათმის წიწილებს გამოსაჩეკათ.

ზრანტუზი ჭულიენი, საოჯახო საქმის მცოდნე, ამბობს, რომ ამ უქანსკენდ დროში შრანტიაში ქათმის წიწილების გამოსაჩეკათ მამალი ინდოურის ხმარება შემოუღიათ. მათამს თხოუმეტ კვერცხზე მეტის გამოჩეკა არ შეუძლიან, და მამალი ინდოური კი ოცდა ათ კვერცხზე მეტს გამოსჩეკს და ამასთან კრუმობის დროს ისე სუქდება, რომ ყველა კარგა მოვლილ ინდოურებდ უქეთესია. რასაკვირველია ოსტატობა უნდა იმას, რომ ინდოური დაჩვიოს კაცმა და კრუხის საქმე ასარულებინოს. ჭულიენის სიტყვით ეს ოსტატობა ამ გვარათ, მამალ ინდოურს უნდა ჩაასხან პიუში (ჩაყალაბან) ორი რუმკა (პატარა სტაქანი) მაგარი ღვინო, და როდესაც დაითვრება, მაშინ მკერდზედა და შეუცვლედ ბუმბული უნდა გაგაოჯოგონ, რომ უფრო კარგა გაათბოს კვერცხები, და ისე მთვრალი გამოსაჩეკ კვერცხებდ უნდა დასვან. მეორე დღეს ინდოური გამოფხიზლდება, და რასაკვირველია გაუჭირდება თავის უქანური მდგომარეობა, მაგრამ რადგან იგრძნობს, რომ გაბედნილ გულის ტკივილი უყუბდება იმას თბილ კვერცხზედ დაკარებით, ამის გამო ის უფრო მტკიცედ დაჯდება კვერცხებს და იქამდის აღარ ადგება იქიდგან, ვიდრე წიწილებს არ გამოსჩეკავს, და როცა გამოსჩეკავს, ისე

სიყვარულით უელის წიწილებს, როგორ ნამდვილი დედა საყვარელ შეილებს-

რ ა რ ის მიზეზი, რომ ფურები უდროით ხბორებს შობენ ხოლმე (ბერწდებთან).

ხანდახან მოხდება ხოლმე, რომ რამდენიმე ფური ერთად თითქოს მომუდენი ავადმყოფობა არისო უდროოდ. შობაზე ხოლმე ხბორებს (გაბერწდება). ამისთანა შემთხვევაში ყველა ჰეიქმისა და პატრონის მოვალეობა ის არის, რომ გაიგონ და მოარიდოს გაბერწების მიზეზები. ეს მიზეზები ბევრ ნაირს არიან. ხშირად ფურისაგან უდროდ შობა იმისაგან მოხდება, რომ ცუდად ეპყრობიან იმათ, ესე იგი, სცემენ, მოურიდებლად ექცევიან და სხვ. აგრეთვე ხანდახან თითონ მაკე ფურები არიან თავის გაბერწების მიზეზები, რადგან ხტიან, კრჩიან და ზედ ახტიან ერთმანეთს და სხვ; ამ შემთხვევაში დამნაშავე უფრო ხშირად თითონ პატრონია ხოლმე. შეველა პატრონმა უნდა იცოდეს, რომ მაკე ფურები არ უნდა გაურთიოს სხვა ფურებთან და ხარებთან, არამედ ცალკე დარჩეული უნდა იყოლიოს და ისე მოუაროს, მანამ ხბორებს არა შობენ. გაბერწებულ ფურებს ხასიათადა სტირით მაკე ფურეზე ახლომა, რადგან იმათ სათესლე ასოები შემარწუნებელი აქვსთ და ხურუშინაობენ. შურებისაგან უდროოდ შობის მიზეზი კიდევ გომების იატაკის ცუდი მოყვანილობაც არის, ესე იგი იატაკის ძალიან დაქანება, რისგანო წოლის დროს ფურს უქანა ტანი უფრო დაშვებული აქვს წინა ტანზედ. მაკე ფურებს საშეილოსნოს ძარღვები, რომლითაც საშეილოსნო ტანთან აქვს მიბმული, ისეც გაქიმული აქვსთ და დაქანებულ ალაგზე წოლით ხომ უფრო გაეჭიმებათ და შეუწყობდებათ ამისაგან გაბერწებას მოხდება მაგრამ უფრო ხშირად ფურების უდროოდ შობის მიზეზი საქმლის თვისება არის: მართლაც ნაცლია, რომ, როდესაც ხმელი ზ.ფხულია, მაშინ ფურები უფრო იშვიათად ბერწდებიან, და ნატორა ზაფხულში კი უფრო ხშირად. მაკე ფურებს ძალიანა სწყენთ სოკოიანი ბალახი, რომელიც იმათ უჩნდება ნატორა ზაფხულში სიუხების დროს. გამოცდილებამ აჩვენა, რომ

ერთად ბევრი ფურის გაბერწება შემუდენი ავადმყოფობისათვის მაშინ მახდებენ, როდესაც ნატორა ზაფხულში სიუხები დადგება და ბალახებს მკამელი სოკო გაუნდობა. სიმინდმა უფრო ყველა მცენარეზე ძალიან იცის ეს სოკო და ამისგან თუ მაკე ფურებს ამისთანა სოკოიანი სიმინდი ავამს-უთუოდ გაბერწდებიან. ეს სოკო მხოლოდ ნატორა წელიწადში გაჩნდება ხოლმე. ამოდის სიმინდის ფოთოლსა და ღერს შუა (კენჭულში) და სილიდით სხვა და სხვა ტანისა: ზოგი მტრედის კვერცხის ტოლია და ზოგი კი ყმაწვილის თავის დენაა. ეს სოკო პირველ ხანებში თვითი ფურისა და მერე კი კანის ფურსა. შემდგომ ეს სოკო სქდება და შიგნდგან შავი თესლი გამოდის, ხმელიც სახით ძალიან წმინდა თავის წაშალს მიემსგავსება. ეს თესლი რომ შექმნას როგორმე მაკე ფურმა—უქვეყნად გაბერწდება. რამდენჯერმე საცდელად ეს შავი თესლი ძაღვებსა და კატებს შეაქამეს და იმათაც ისევე დამართათ—გაბერწდნენ. ამისთანა მოქმედება სოკოს თესლისა საკვირველი არ არის, რადგან იმას მომწამლავი თვისება აქვს. მსოა იმ თესლს ზოგიერთ ავადმყოფობაში საქონლის ექიმები წამლად ხმარებენ.

რადგან ჯერ ისეთი ღონისძიება ვერ მოუბეჭდებოთ, რომ ეს სოკო ააციდნონ როგორმე სიმინდს ნატორა წელიწადებში, და ზოგი ერთმა საქონლის პატრონმა აუცილებლად სიმინდის ფურები უნდა აქამოს, თავის ფურებს რადგან სხვა სხვა საქმელი არ სადა აქვს, ამისთვის საქონლის პატრონმა ეს გაფრთხილება მაინც უნდა მოიხმაროს: ჯერ სიმინდის ფურებს უნდა მოაშთროს სოკოები, რომელიც შემუდნაით ემაწვილებსაც, და ორი საათით წინ ქმევამდის მართლ-წყალი დაასხან დაწმენდოდ ფურებს და მერე აქამოს საქონლს.

მაგრამ ყველას ის ემჯობინება, რომ მაკე ფურების ნატორა წელიწადში მისული სიმინდის ფურები არ აქამონ, არამედ სხვა საქმელი: თივა, ბზე, ქატოს სასელევაი და სხვა.

სხვა და სხვა ცნობები.

გომქანი, (*) 11 ივლისს. გეოქიანის მხარეში პურის მოსავალი გაფუქდა თავგებისაგან, წყლების ადიდებისაგანა და კალიისაგან. აბრეშუმის მარკანდელზე უკეთ მოვიდა; აბრეშუმის პარკები ძვირად არ იყიდება.

ქიზლარიდან „თერების შუქვაში“ სწერენ, 28 მაისს, რომ ქალაქის მიდამო ალაგებში საშინელი ქარიშხლიანი და ნიაგლევიანი სეტყვა მოვიდაო, რომელმაც ახარალა ასი ვანის ცენახზე მეტი; თუმცა ზარალი ჯერ ცნობაში არ მოუყვანიათ, მაინც ფექობენ, რომ ძალიან დიდი უნდა იყოსო.

(*) ბაქოს გუბერნიისია.